

U veoma prijateljskoj atmosferi na ostrvu Korčuli održan je od 16 — 28. avgusta treći skup Korčulanske letnje škole. Opšta tema razgovora bila je formulisana kao pitanje — *Što je povjest*. Rad se odvijao u okviru dvaju sekcija. U prvoj (prva tri dana) o temi — *Istorija i sociologija* — imali su referate: V. Milčić (Istorija i teorija društvenog razvoja), B. Đurđević (Istorizam i evolucionizam u istoriji), M. Đurić (Problemi tradicije i inovacije u društvenom kretanju) i R. Supek (Determinizam i indeterminizam u istoriji), a potom je održan simpozijum o problemima savremene društvene situacije, o ratu i miru, revoluciji itd.

U okviru druge sekcije — *filozofija i sociologija*, — pročitano je devet referata i održana su tri simpozijuma. Referate su podneli: M. Kangrga (Povijesnost i mogućnost), L. Kolakovski (Istorijsko shvatanje i inteligibilnost istorije), M. Birbaum (Istorijska svest u buržoaskoj sociologiji), E. Finš (Modeli zbivanja i istorija), U. Ceroni (Pravo i istorija), M. Marković (Uzrok i cilj u istoriji), E. Hajntel (Predmet istorije), Z. Tordai (Uslovljeni i otvoreni karakter budućnosti) i K. Akselos (Pitanje šeme i puta istorije). Teme simpozijuma bile su „Kauzalitet i finalitet u istoriji“, „Friede i istorija“ i „Istorijske pretpostavke socijalizma“. U radu simpozijuma učestvovali su mnogi naši i strani filozofi, sociolozi i istoričari.

Rad je započeo uvodnom reči R. Supeka, predsednika upravnog odbora, o karakteru i ulozi Korčulanske letnje škole, a završnu reč, posle generalne debate, imao je njen direktor — D. Pejović.

Sadržaj ovih razgovora bio je vrlo bogat, a misli o istim problemima često su se veoma razlikovale. Teme izlaganja i sasvat učesnika bili su vredno heterogeni. Čini se da je skoro nemoguće naći zajedničke elemente ovih raspravljanja.

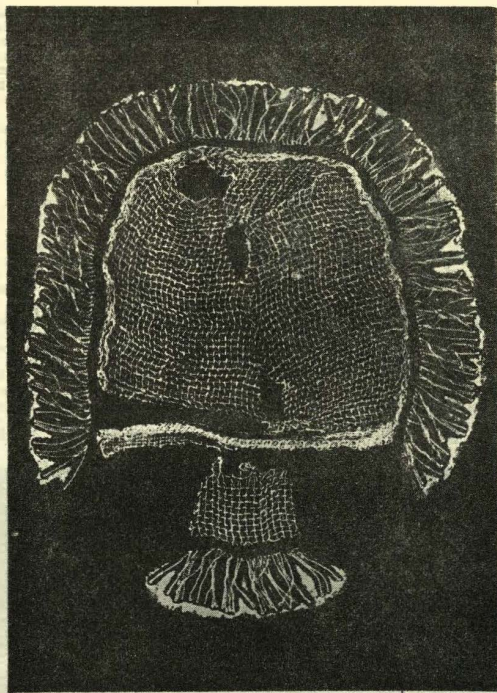
Sama formulacija opšte teme donekle naznačuje okvire unutar kojih ipak su ti okviri bili dovoljno neodređeni, tako da se na temu moglo još mnogo štošta reći, a da se ne prekorače granice dopuštenoga, kao što se može konstatovati da je ponešto od onoga što je rečeno moglo izostati bez neke štete po određenje opšte teme.

Da bi se bar donekle sistematičizovalo i u najopštijim crtama sagledala sadržajno vanredno bogata problematika koja je bila predmet razmatranja, mislim da je najbolje razvistiati je u tri grupe problema. Prvu grupu sačinjavaju problemi koji se tiču odnosa prirode i društveno-istorijske stvarnosti, a njihova razmatranja, po mome mišljenju određuju ili uslovljavaju načine određivanja ostalih problema. Druga grupa odnosi se na razne moguće načine pristupa objašnjenju društveno-istorijskih kretanja, ili onoga što čini povjest, za razliku od istorije, kao nauke o tome objektivnom događanju (mada bi po mom mišljenju više odgovaralo duhu našeg jezika da „istorija“ označava sama objektivna zbivanja u prostoru i vremenu, a „povjest“ — povest ili priča — kao razmatranje o tome značila bi isto što i historiografija ili istorijska nauka). Treća grupa problema obraduje pitanje socijalizma i današnje situacije čoveka.

Područje istorije i društveni ljudski svet svakako imaju svoje specifičnosti, po kojima se bitno razlikuju od prirode. Upravo te specifičnosti treba istražiti kad je reč o istoriji, jer je to ono po čemu se ona ne može redukovati na prirodna zbivanja. Govoreći o istoriji mi govornici u stvari o čoveku, kao njenom akteru, mada čovek te svoje uloge nije uvek bio svestan.

Čovek je zaista nastao u krilu prirode, kao rezultat duge evolucije živog sveta, ali činjenica da je on sebi stvorio novu (ne prirodnu) sredinu u kojoj živi, ljudski svet, koji se dalje razvija po svojim posebnim zakonima, dovoljno rečito govori o tome da pojavu čoveka treba shvatiti kao nastanak bitnog novog kvaliteta, koji su uslovlili egzistenciju posebne ljudske sfere unutar totaliteta bitka.

No prirodni i istorijski ne treba shvatiti samo prema njihovim razlikama i suprotnostima nego i prema strani njihovog jedinstva, koje je isto tako realno. Otuda su svi objašnjenja istorije i ljudskog sveta mogućna bar tri

LJUBOMIR PRIBYL

konkretna grafika

ŠTA JE ISTORIJA

u principu različita stanovišta. Neki, polazeći od prirodnog sveta i zanemarujući specifičnosti ljudskog sveta, tretiraju društvo i istoriju kao prosto produženje područja prirodnog zbivanja. To shvatanje bi se moglo nazvati naturalističkim. Mada je u stvari prevaziđeno, ono se u ponekim izlaganjima moglo nazreti, bar kao tendencija. Nasuprot ovom ekstremnom stanovištu, drugi ekstrem predstavlja ono shvatanje koje nastoji da istorijsko objašnjenje samo po sebi zanemarujući momenat prirodnog bitka. Ovo shvatanje je u stvari antropološki, jer u čoveku i njegovoj delatnosti vidi isključivi koren i uslov svega zbivanja u istorijskom svetu, a priroda se tu javlja samo kao poseban fenomen unutar onog ljudskog sveta. U tom smislu se kaže da je praksa ono po čemu je nešto moguće, da delo prethodi svakoj mogućnosti, jer ostvarenje mogućnosti pretpostavlja delo, tj. čoveka koji dela (M. Kangrga). Na to se mora pitati: da li na svet prirode nije moguća primena kategorija mogućnosti i zbilje (G. Petrović). U stvari, kao što je opravdano primetio B. Bošnjak, to što je na kraju nekog procesa postalo stvarnost, kao dovršenje ili ostvarenje mogućnosti nije samo delo čoveka. Mogućnost nije samo kategorija istorijskog zbivanja nego i prirodnoga dešavanja, tj. onoga u kome čovek nema nikakve uloge. Jednostavnost antropološkog shvatanja, koje kao poluak objašnjenja čoveka i njegove istorijske aktivnosti predstavlja ogroman napredak u odnosu prema naturalističkom shvatanju, po kome je čovek samo deo prirode, sastoji se u tome što jednostavno odbacuje delić istine sadržan u tome suprotnom shvatanju.

Pravu istinu o čoveku i istoriji dalo bi jedno sintetičko dijalektičko gledište, koje ne bi bilo isključivo prema pomenutim ekstremnim shvatanjima, već bi zadržalo

stanjanja, tj. totalitet puta njegovog procesa razvoja. Marks je rekao da je istorija „prava prirodna istorija čoveka“, ali isto tako da je sama istorija „stvarni deo istorije prirode“. Pojam *prirode* i pojam *istorije* su u najužoj vezi, kao što i svaki pojam prirode počiva na nekom polju *vremena*, što je dobro istakao D. Pejović.

Objašnjenje društveno-istorijskih kretanja mora se razlikovati od objašnjenja prirodnih zbivanja, ali samo toliko koliko se sam istorijski svet stvarno razlikuje od prirodnog, a to razlikovanje uključuje i izvesno jedinstvo.

Problemima zakonitosti društvenih zbivanja i istorijskog toka najtemeljnije, tj. problematski prišli su, čini mi se, R. Supek, L. Kolakovski, K. Akselos i M. Marković, dok su Milčić, Đurđević, Hajntel i Ceroni ovoj problematici prišli više sa metodološke strane, a E. Fink, M. Đurić i Z. Tordai bavili su se prvenstveno problemima savremenog života čoveka.

Objašnjenju, pa već i u opisanju istorijskih zbivanja, može se prilaziti sa raznih aspekata i posav od različitih filozofskih pretpostavki. Tačno je da se izvesna „filozofija istorije“ nalazi u svim razmatranjima istorije, makar i nesvesno, jer se dogadajući moraju lumačiti filozofsko-antropološki kao što je naglasio V. Filipović. Zato se ne treba čuditi kad se naide na spor o tome da li u istoriji ima progressa ili ne, ili je treba shvatiti kao regres, da li u njoj vlada determinizam ili finalizam itd. Pri razmatranju ovih pitanja, koja su bitna za objašnjenje istorijskog uopšte, ne malu ulogu igraju emocionalni i moralni stavovi pojedinaca, pa se često ono što jeste zamenjuje sa onim što bi trebalo da bude, i obrnuto.

Svakako, istorijski proces ne treba shvatiti samo kao tehnički progres i kao razvoj procesa proizvodnje materijalnih (i kulturnih) dobara, i pored temeljnog značaja ovih procesa. Osnovni faktor istorije, njen kreator, u stvari je čovek, a pitanje uslova i načina ispoljavanja njegovih stvaralačkih sposobnosti i njegove slobode postaje tokom istorijskog razvoja sve značajnije i odlučnije. Kao što zanemarivanje onog materijalnog razvoja može dovesti do negiranja postojanja opštih, ili bilo kakvih zakona u istorijskom zbivanju, takođe naglašavanje i hipertrofiranje uloge ljudskog stvaralaštva i slobode, što po V. Milčiću predstavlja osnov istorizma, vodi negiranju sociologije, kojoj je stalo upravo od utvrđivanja strukture društvenih organizama i zakona razvoja društva. Suprotna krajnost — sociologizam — negira mogućnost istorijske nauke.

Ako gledište o stalnom i apsolutnom razvoju društva i čoveka (apsolutizovani evolucionizam), bez ikakvih padova i regresa, vodi teologiji, a apsolutizovani istorizam — agnosticizam, kao što kaže B. Đurđević, nije li, u skladu s tim, shvatanje da se razrešavanje društvenih situacija i razvijetak ne odvijaju prema sveopštim zakonima i ukupnom procesu nego prema posebno situaciji i zakonima pojedinih faza istorijskog razvika, — isto tako teza istorizma buduću da u većoj meri naglašava diskontinuitet u društvenim zbivanjima, što je opet u suprotnosti sa naglašavanjem prirodno-istorijskog karaktera tih procesa?!

Teza da čovek stvara svoju istoriju (a to je zapravo istorija par excellence, o kojoj je reč), ne mora biti u nesaglasju s protivnošću sa pretpostavkom da u istorijskom zbivanju postoje objektivni zakoni. Tu teškuću Marks je uočio u trećoj tezi o Fejlerbahu. On ju je rešio u tom smislu da ljudi prave svoju sopstvenu istoriju, ali ne po svojoj volji, ne proizvoljno, nego je njihova delatnost uslovljena zatečenim okolnostima. A menjanju te okolnosti, svojom revolucionarnom praksom, opet sredstvima koja im stoje na raspolaganju.

U neposrednoj vezi s tim je pitanje slobode čoveka i pitanje uloge slučajnosti u istoriji, racionalnosti i iracionalnosti istorije. Teme je uslovljeno to što u istoriji, kako reče L. Kolakovski, uvek ostaje nešto neshvatljivo i uvek je potrebno neko domišljanje koje prevaziilja istorijsko i postaje metahistorijsko. To je pitanje stvaralačke prakse čoveka, kritičkog prevladavanja starog, bez čega ne nastaje ništa bitno novo u istoriji. To je proces u kome nastaju uvek novi ciljevi

vi, u kome čovek sve više postaje čovekom. Baš zato što je u istoriji uvek u pitanju sam čovek i njegova aktivnost, istorija se stalno iznova može aktualizovati i interpretirati, pa i same tzv. istorijske činjenice mogu dobiti novi smisao, kao što i svaki fakat podležu tumačenju. Zato je Hajntel imao pravo da kaže da nema konačnog fakticiteta u istoriji, a po M. Markoviću ni sami zakoni istorijskih zbivanja nisu potpuno nezavisni od volje ljudi, ukoliko ljudi svojom akcijom mogu menjati sistem u kome deluju ti zakoni.

Isto tako na pitanje o smislu istorije može se odgovoriti u smislu u vezi sa praksom čoveka, koja pravi i negira sve dato, gotovo, te se nikad ne može završiti, nego se uvek nastavlja, kako reče K. Akselos. U svom delovanju čovek uvek postavlja nove ciljeve i time osmišljava istorijski proces, sve više ukoliko se ostvaruje „podruštvljeno čovečanstvo“. Čovekova delatnost nije uslovljena samo kauzalno nego i finalno. Ako se u savremenju fizičici mnogo šta interpretira finalistički, onda tim pre finalizam ima mesta u istoriji, u društvenim naukama uopšte, gde determinizam, indeterminizam i finalizam ne protivreče jedan drugom nego se dopunjuju, što je u diskusiji naročito naglasila Z. Pešić. Kada se pak uopšteno pita šta je smisao istorije, onda je najbolji odgovor onaj koji je dao D. Grčić: smisao istorije je negiranje svakog konačnog cilja (radi postavljanja novog cilja), njen smisao je u iznalaženju uvek novog smisla. Ukoliko čovek postavlja ciljeve i svojim radom ih ostvaruje, utoliko se može reći da je čovek biće određeno dimenzijom budućnosti, i on je jedino takvo biće, koje sebe određuje odnosom prema budućnosti. Isto se tiče savremene situacije čoveka, M. Đurić ju je po mom mišljenju prikazao u suviše crnim bojama, mada je za to imao mnogo razloga. U razmatranju problema čoveka danas mora se začu u konkretnje analize i praviti razlika među pojedinim društvenim sistemima. Dosta konkretna bila je diskusija o istorijskim pretpostavkama socijalizma u kojoj je bilo ukazano na probleme: revolucije, demokratizma, morala (i moralizma), teorijskih osnova izgradnje socijalizma, stvarnih uslova i ciljeva socijalizma, moralnosti revolucionarne avangarde kao pretpostavke socijalizma, uloge komunističkih partija i privatne svojine kao uslova ukidanja klasne podvođenosti itd.

Sve u svemu rad Korčulanske škole bio je ovoga leta izvanredno plodan, bogat i zanimljiv sadržajem i stvaralačkom mišlju. Ova ustanova je već stekla svoju renome kod nas i u svetu. Svakako treba potpomoći napore njenih osnivača i organizatora u cilju još efikasnije i šire delatnosti. U njenom radu su učestvovali mnogi strani poznati naučnici, marksisti i nemarksisti, sa Istoka i Zapada (pored navedenih još: E. Han, Agnes Heller, J. Nijman, V. Ajhorn, G. Veler, J. Varga, J. Laks, i dr.).

Kao naročito pozitivno treba istaći interdisciplinarnu saradnju filozofa, istoričara i sociologa. U diskusiji je više učesnika postavilo zahtev za takvom saradnjom ne samo u ovakvim prilikama nego i u redovnoj praksi naučnog istraživanja, jer se samo na taj način pitanja mogu kompleksno zadržati.

Gligorije ZAJČEČARANOVIĆ

„POLJA“ — list za kulturu i umetnost — uredjuju: Miroslav Egerić, Pero Zubac Gligorije Zajčecaranović, Gajko Janušević, Željimir Petrović, Miletta Radovanović (glavni i odgovorni urednik) i Lasko Kapitanj (tehnička oprema i izbor likovnih priloga)

Sekretar redakcije: Olivera Petrović

Izdaje: Tribina misli, Novi Sad, katolička porta 5

Rukopise slati na adresu: Redakcija „Polja“, Novi Sad, poštanski fah 190

Godišnja pretpлата 600 dinara, za inostranstvo dvostruko, cena jednog primerku 50 dinara.

Ziro-račun 151-11-603-286 kod Narodne banke u Novom Sadu.

Meter: Mita Deljanov

Sledeći broj „Polja“ izlazi 15. oktobra 1985. godine

Štampa „Forum“ Novi Sad, Vojvode Mišića 1